INFRASTRUKTURA I EKOLOGIA TERENÓW WIEJSKICH
INFRASTRUCTURE AND ECOLOGY OF RURAL AREAS

Nr 3/IV/2013, POLSKA AKADEMIA NAUK, Oddział w Krakowie, s. 353–369
Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi

ZARZĄDZANIE WIEDZĄ W PROCESIE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Urszula Ziemiańczyk[1], Anna Krakowiak-Bal[1],Bogusz Mikuła[2], Andrzej Woźniak[2]
[1]Uniwersytet Rolniczy im.Hugona Kołłątaja w Krakowie,
[2]Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

KNOWLEDGE MANAGEMENT IN THE PROCESS OF RURAL DEVELOPMENT

Streszczenie

W XXI wieku rozwój społeczno-gospodarczy nabrał nowego charakteru i tempa, ponieważ nowe właściwości otoczenia zewnętrznego zdeterminowały niespotykany dotąd wzrost wartości wiedzy. Wiedza staje się głównym instrumentem dokonywania zmian. Dlatego też warto zadbać o właściwe nią zarządzanie, nie tylko w warunkach przedsiębiorstwa realizującego swe cele biznesowe, ale również w procesie długotrwałego, żmudnego budowania potencjału danego regionu czy obszaru. Niniejszy artykuł to przedstawienie kluczowych idei towarzyszących budowie projektu pt.: „Zarządzanie wiedzą w procesie budowania konkurencyjności i innowacyjności obszarów wiejskich na zasadach zrównoważonego rozwoju – empiryczna weryfikacja na przykładzie województwa małopolskiego". Podjęty problem badawczy brzmi: Czy wypracowane rozwiązania w koncepcji zarządzania wiedzą mogą być stymulatorem procesu rozwoju zachodzącego na obszarach wiejskich?

Słowa kluczowe*: zarządzanie wiedzą, konkurencyjność, innowacyjność, obszary wiejskie.*

Summary

In the 21st century, a social and economic development has obtained a new character and a new pace, because new properties of the surroundings have determined the unusual so far increase of the knowledge value. The knowledge becomes the main instrument for carrying out changes. Therefore, it is worth to take care of its proper management not only in the conditions of an enterprise, which carries out its business aims but also in the process of a long-lasting, laborious formation of potential of a particular region or area. The work herein constitutes a presentation of key ideas which accompany the project formation titled „Knowledge management in the process of building competitiveness and innovativeness of rural areas pursuant to the rules of the sustainable development – an empiric verification on the example of the Małopoksie voivodeship". The research problem which has been undertaken is as follows: Do the worked out solutions in relation to the concept of knowledge management may become a stimuli for the development process which takes place on rural areas?

Key words*: knowledge management, competitiveness, innovativeness, rural areas.*

WSTĘP

Zmiany ustrojowe w Polsce rozpoczęte u schyłku ubiegłego stulecia stały się impulsem do poszukiwania nowych rozwiązań w wielu dziedzinach życia gospodarczego i społecznego. Poziom życia w wielu regionach na wsi dość znacząco odbiega pod wieloma względami od poziomu życia w miastach, nie wspominając już europejskich wskaźników dotyczących poziomu życia. Od dawna rysuje się konieczność przebudowy wsi i rolnictwa polskiego, gdyż ich obecna postać stanowi coraz większą przeszkodę na drodze rozwoju gospodarczego kraju.

Trudna sytuacja polskiej wsi i rolnictwa to wynik nie tylko współczesnych opóźnień rozwojowych gospodarki, lecz ma również podłoże historyczne. Ukształtowane w przeszłości zróżnicowanie terenów wiejskich, struktury agrarnej, poziomu rolnictwa, poziomu życia ludności wiejskiej jest w Polsce duże. Widać tu wpływ dawnych zaborów, które podzieliły ziemie polskie pomiędzy trzy państwa, jak też masowych migracji powojennych związanych ze zmianą granic państwowych [Moskal 1993, Rosner 1999]. Rozwój terenów wiejskich

to bardzo skomplikowany proces, w który zaangażowane jest wiele podmiotów, a problemy wymagające rozwiązania zazwyczaj mają charakter złożony i utrwalony przez dziesięciolecia. Warto podkreślić, że rozwój terenów wiejskich dotyczy 93% obszaru Polski i prawie 15 milionów osób, a wiec 39% ogółu ludności kraju.

Dotychczasowe badania dotyczące zarządzania wiedzą były podmiotowe (skupione na przedsiębiorstwie, jednej organizacji). Naukowcy, w ramach badań podstawowych zadają sobie pytanie, czy wypracowane rozwiązania w innych warunkach (dla przedsiębiorstwa) można wykorzystać na gruncie rozwoju społeczno-gospodarczego, rozwoju regionalnego, rozwoju lokalnego. Projekt podejmuje badania w ujęciu procesowym, czyli koncentruje uwagę na procesie, w który zaangażowane jest wiele podmiotów będących we wzajemnej interakcji, gdzie współpraca i wymiana informacji są kluczowe dla efektu końcowego. Hipoteza badawcza, która towarzyszy badaczom brzmi: wyniki wypracowanej koncepcji zarządzania wiedzą dla organizacji wymagają modyfikacji, aby mogły być wykorzystane w polityce rozwoju obszarów wiejskich, w procesie budowania ich konkurencyjności i innowacyjności. Połączenie trudnego procesu zmian społeczno-gospodarczych, zachodzących bardzo wolno na obszarach wiejskich z nowoczesnymi koncepcjami zarządzania obecnymi w najbardziej innowacyjnych przedsiębiorstwach – budzi duże nadzieje.

PODSTAWY ZARZĄDZANIA WIEDZĄ

Prawdopodobnie jako pierwszy termin *knowledge management* użył w 1976 roku socjolog R. E. Rickson. Jednak uczynił to w innym sensie niż jest on współcześnie wykorzystywany. Badał on bowiem rolę dużych korporacji przemysłowych ukierunkowanych na tworzenie i aplikację wiedzy technicznej na globalnym poziomie społeczeństwa [Maier R. 2002]. Mimo, że w II połowie XX wieku wielu naukowców zwraca szczególną uwagę na znaczenie informacji i wiedzy w rozwoju organizacji i gospodarek – przykładowo P. F. Drucker, A. Toffler i J. B. Quinna – to dopiero w latach 90. XX wieku krystalizuje się koncepcja zarządzania wiedzą w odniesieniu do podmiotów gospodarczych. Jej szybki rozwój doprowadził do faktu, że obecnie uznać ją można za szczegółową dyscyplinę występującą w ramach nauki o zarządzaniu, a dodatkowo znajduje ona zastosowanie także w zarządzaniu instytucjami pozagospodarczymi, np. w systemach administracji państwowej i samorządowej.

Poglądy na temat zarządzania wiedzą są bardzo zróżnicowane. Dlatego też u podłoża wszelkich prac badawczych – tu badania poziomu wykorzystania zarządzania wiedzą dla celów funkcjonowania systemu rozwoju obszarów wiejskich – konieczne jest dokonanie jednoznacznych ustaleń terminologicznych. W szczególności dotyczą one sposobu rozumienia terminu *wiedza* i *zarządzanie wiedzą*, przyjęcia typologii wiedzy i procesów z udziałem wiedzy, a także pojęcia *system zarządzania wiedzą*.

Jednym z problemów współczesnej koncepcji zarządzania wiedzą jest sposób rozumienia wiedzy. U podstaw prowadzonych badań przyjmuje się szerokie ujęcie wiedzy, uznając ją jako elastyczną i dynamiczną „substancję" niematerialną stanowiącą efekt przetwarzania myślowego zbiorów informacji posiadanych i uzyskiwanych przez człowieka [Mikuła B., Pietruszka A., 2001]. Takie ujęcie wiedzy pozwala podejść do jej zasobów w sposób elastyczny i nieograniczony przykładowo potwierdzeniem lub zaistnieniem przekonania. Pozwala wyróżnić zróżnicowane rodzaje wiedzy, a jednocześnie – jak się wydaje – nie wymusza bądź nie preferuje szerokiego uwzględnienia (jako elementu dominującego) w ramach systemu zarządzania wiedzą systemu informacyjnego i wykorzystywanych w jego ramach technologii informatycznych (IT).

Podstawowy podział wiedzy tworzący podłoże teoretyczne badań wykorzystuje podział wiedzy na jawną i cichą (ukrytą) spopularyzowany przez I. Nonaka i H. Takeuchi [2000], oraz podział wiedzy przedstawiony przez P.R. Gamble i J. Blackwell [2001]. Bazując na tych ujęciach przyjmuje się trzy główne rodzaje wiedzy: spersonalizowaną (postaci mentalnej, przynależnej człowiekowi, którą dzieli się dalej na jawną i cichą), skodyfikowaną (zarejestrowaną przy użyciu znaków, rysunków, symboli itp. w dokumentacji, katalogach, bazach danych, publikacjach itp.), ugruntowaną (osadzoną w wytworach ludzkiej działalności, np. procesach, produktach, usługach, systemach, technologiach, markach).

Istotę zarządzania wiedzą przedstawić można przynajmniej na cztery sposoby, a mianowicie w znaczeniu funkcjonalnym, procesowym, instrumentalnym i instytucjonalnym (tab. 1). U podłoża przygotowywanych badań dominującym sposobem rozumienia istoty zarządzania wiedzą będzie podejście funkcjonalne.

Przyjmując koncepcję zadań operacyjnych zarządzania wiedzą, a więc głównych procesów z udziałem wiedzy, dokonano przeglądu dziesiątków różnych ich ujęć zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Ostatecznie przyjęto dziesięć głównych procesów z udziałem wiedzy (identyfikacja, transfer, gromadzenie, selekcjonowanie, kreowanie, łączenie, zapisywanie, przechowywanie,

ocenianie, stosowanie) [Mikuła B. 2011], spośród których jako przedmiot badania w ramach identyfikacji systemu zarządzania wiedzą rozwojem obszarów wiejskich w szczególności staną się procesy: identyfikacji, gromadzenia, transferu, kreowania i stosowania wiedzy.

Tabela 1. Definicje zarządzania wiedzą
Table 1. Definitions of knowledge management

Zarządzanie wiedzą
W znaczeniu funkcjonalnym: Zarządzanie kompleksowo obejmujące realizację funkcji zarządzania, skoncentrowanych na zasobach spersonalizowanej, skodyfikowanej i ugruntowanej wiedzy i procesach z ich udziałem, a także warunkach realizacji przebiegu tych procesów w sposób umożliwiający osiąganie celów organizacji.
W znaczeniu procesowym: Postępowania normujące i dyspozycyjne, mające na celu stworzenie odpowiedniego środowiska, które umożliwi sprawne wdrożenie strategii wiedzy i strategii zarządzania wiedzą oraz realizację funkcji operacyjnych, a więc wdrożenie systemów organizacyjnych o właściwej konstrukcji optymalizujących główne procesy związane z wiedzą, klimatu, kultury i struktury organizacyjnej, które ukierunkują ludzi na rozwijanie wiedzy, dzielenie się nią oraz odpowiednie jej wykorzystanie.
W znaczeniu instrumentalnym: Polega na odpowiednim doborze i wykorzystaniu instrumentów przyczyniających się do przebiegów głównych procesów z udziałem wiedzy na wszystkich poziomach i obszarach organizacji. Zestaw instrumentów jest szeroki i obejmuje narzędzia ekonomiczno-finansowe, prawne, społeczne, organizacyjne i techniczne. W skład instrumentów włączyć można między innymi systemy organizacyjne przyczyniające się do realizacji funkcji operacyjnych, jak system informacyjny, system motywacyjny, system controllingu itd.; strategie różnych poziomów organizacji; szereg narzędzi, jak: Internet, intranet, ekstranet, bazy danych, pokoje rozmów; a także metod: obrady, koła jakości, kaizen, burzę mózgów itd.; na których opiera się i które wykorzystuje system zarządzanie wiedzą.
W znaczeniu instytucjonalnym: Obejmuje system stanowisk i zespołów pracowniczych (poziomu strategicznego i operacyjnego organizacji, organizacji formalnej i nieformalnej), które realizują funkcje i zadania z zakresu zarządzania wiedzą organizacji.

Źródło: B. Mikuła, Istota zarządzania wiedzą w organizacji, [w:] Komunikacja w procesach zarządzania wiedzą, praca zbiorowa pod redakcją A. Potockiego, Iniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2011, s. 18.

Przyjęcie dla celów badania tylko pięciu głównych procesów z udziałem wiedzy wymaga więc dodatkowego ich sprecyzowania i pewnego stopnia agregacji z pozostałymi zadaniami zarządzania wiedzą. Dlatego też identyfikacja rozumiana będzie jako proces lokalizacji i wstępnej oceny przydatności „napotkanego" zasobu wiedzy dla celów zastosowania w organizacji. Gromadzenie to zbieranie i magazynowanie wiedzy w postaci skodyfikowanej, któremu towarzyszyć może również zapisywanie wiedzy (np. w formie elektronicznej). Transfer rozumiany będzie jako szeroki proces, który polegać może na pozyskiwaniu wiedzy dla celów jej zastosowania, dzieleniu się wiedzą, udostępnianiu wiedzy oraz rozpowszechnianiu wiedzy (zgodnie z interpretacją w tabeli 2). Kreowanie to proces tworzenia nowej wiedzy dla organizacji, przy czym polegać on może na łączeniu istniejących zasobów wiedzy dla celów uzyskania innowacji (a więc na zasadzie dyfuzji wiedzy). Stosowanie wiedzy to wykorzystywanie wiedzy dla realizacji zadań organizacji. Stosowanie wiedzy może być ukierunkowane na tworzenie strategii działania, realizację zadań operacyjnych, kształtowanie przebiegu procesów, rozwiązywanie pojawiających się problemów itp.

Kolejnym istotnym czynnikiem koncepcji zarządzania wiedzą, który wymaga rozstrzygnięcie u podstaw planowanych prac badawczych jest system zarządzania wiedzą. Nie wdając się w akademicką dyskusję na temat jego istoty i elementów składowych przyjąć można wąskie i szerokie rozumienie systemu zarządzania wiedzą. W wąskim ujęciu stanowi on platformę systemową utworzoną przez technologie informacyjno-komunikacyjne oparte na technice komputerowej. Wspomaga ona realizację wszystkich zadań operacyjnych, czyli procesów z udziałem wiedzy. W szerokim (statycznym) ujęciu system zarządzania wiedzą rozumiany będzie jako kompleks zasad, metod, środków, zbiorów wiedzy (w tym informacji), ludzi i sieci ich wzajemnych powiązań, który pozwala przyjąć i realizować strategie oraz zadania zarządzania wiedzą dla osiągnięcia celów organizacji.

POJĘCIE KONKURENCYJNOŚCI

Zamierzonym celem badań jest połączenie koncepcji zarządzania wiedzą z procesem budowania konkurencyjności i innowacyjności obszarów wiejskich. Konkurencyjność jest jednym z najbardziej niejednoznacznie zdefiniowanych pojęć ekonomicznych, ze względu na swoją wieloaspektowość. Pod koniec XX wieku liczba definicji konkurencyjności przekraczała 400 [Olczyk, 2008]. Nie-

jednoznaczność pojęcia wynika przede wszystkim z ciągłego zwiększania się liczby czynników określających konkurencyjność oraz wyprowadzaniem pojęcia konkurencyjności z różnych teorii ekonomicznych (teorii wzrostu gospodarczego, handlu międzynarodowego, mikroekonomii, teorii lokalizacji i zarządzania, mobilności czynników produkcji i innych).

W teoriach klasyków konkurencyjność uzależniona była przede wszystkim od nakładów pracy. Kolejne definicje poszerzają pojęcie o inne czynniki wytwórcze, takie jak kapitał czy wiedzę techniczną, a także skalę produkcji, otoczenie instytucjonalne, marketing, promocję.

Niewątpliwie konkurencyjność można rozumieć jako:

- cechę, atrybut, wynik, rezultat
- bądź jako proces.
- Wiele pojawiających się definicji określa konkurencyjność jako zdolność do osiągania sukcesu w gospodarczej rywalizacji.

OECD definiuje konkurencyjność jako zdolność przedsiębiorstw, przemysłów, regionów, państw lub ponadnarodowych obszarów do generowania w wyniku wystawienia na międzynarodową konkurencję, relatywnie wysokich dochodów z czynników produkcji oraz wysokiej stopy zatrudnienia, opartych na trwałych podstawach (OECD 1996).

Podobną definicją posługuje się Komisja Europejska, według której konkurencyjność to zdolność do wytwarzania dóbr i usług, przy jednoczesnym zachowaniu wysokiego i trwałego poziomu dochodów.

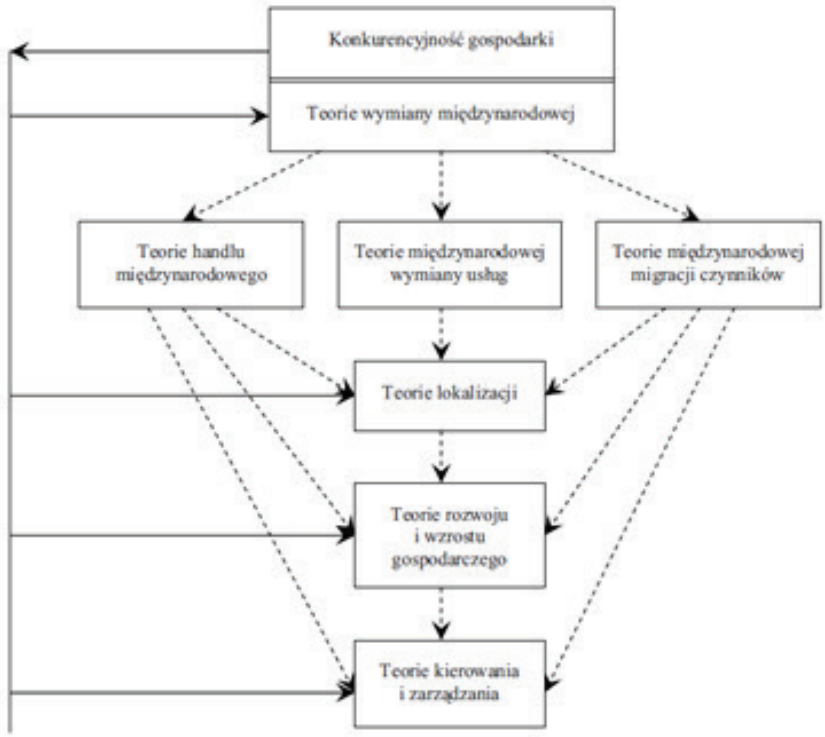
Dla potrzeb niniejszego opracowania, konkurencyjność rozumiana jest według przytoczonych definicji. Ponieważ, przedmiotem zainteresowania jest konkurencyjność obszarów wiejskich, sprecyzowania wymaga także pojęcie konkurencyjności regionu, konkurencyjności na poziomie lokalnym.

To regiony stają się podmiotami międzynarodowego współzawodnictwa, ubiegając się m.in. o środki pomocowe, o inwestycje krajowych i zagranicznych firm, kapitał innowacyjny, turystów, etc.

Tworzenie potencjału konkurencyjnego regionu staje się niezwykle ważnym zadaniem, szczególnie w kontekście regionów wiejskich [Kisiel i in.2008].

Powszechnie stosuje się wiele podziałów i klasyfikacji, zależnie od czynników, wpływu i zasięgu.

W dyskusji nad konkurencyjnością regionu, należy wspomnieć konkurencyjność przedmiotową i podmiotową [według T.Markowskiego].

Źródło: (Jagiełło, 2008)

Rysunek 1. Interakcje między różnymi teoriami ekonomii przy definiowaniu i badaniu zjawiska konkurencyjności gospodarki
Figure 1. Interactions between different economic theories at defining and examining the economy competitiveness phenomenon

Przedmiotowa konkurencyjność regionu rozumiana jest jako złożony zbiór użytkowników z ich relacjami społecznymi, gospodarczymi, politycznymi i środowiskowych. Wynika ona z konkurencyjnej pozycji materialnych i niematerialnych zasobów regionu i użytkujących te zasoby.

Konkurencja podmiotowa jest związana bezpośrednio z istnieniem podmiotów publicznych, prywatnych i instytucjonalnych na danym obszarze i ich działaniami bezpośrednio wspierającymi konkurencyjność tego obszaru, podnoszącymi jego potencjał konkurencyjny.

Władza publiczna jest podmiotem w regionie dostarczającym usługi publiczne, wspierającym konkurencyjność przedmiotową regionu (horyzontalne wzmacnianie zasobów) i jednocześnie jest podmiotem wspierającym bezpośrednio konkretne przedsiębiorstwa w regionie (podnosząc konkurencyjność podmiotową firm), oraz jako instytucja publiczna konkuruje z innymi władzami i instytucjami o różne cele i interesy [Markowski, 1996].

Należy wspomnieć także o konkurencyjności przestrzeni, jako nieodłącznego wymiaru istnienia i funkcjonowania regionu czy gminy. Dla potrzeb definiowania konkurencyjności na poziomie lokalnym, istotna jest przestrzeń społeczno-ekonomiczna. Wyróżniają ją m.in.: położenie, granice, wielkość, podzielność oraz cechy jakościowe, obiektywny charakter i względna ciągłość.

W analizie konkurencyjności na poziomie lokalnym istotne jest wyznaczenie jej uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych.

Współcześnie, w warunkach krajów wysokorozwiniętych i tworzącej się gospodarki poprzemysłowej, powszechnie uznaje się, że podstawowym mechanizmem rozwoju jest rozwój oparty na tworzeniu, wymianie oraz wykorzystaniu informacji i wiedzy – na wykorzystaniu zaawansowanych technologii, na innowacyjności i kreatywności. Najszybszy wzrost i najlepsze perspektywy mają te regiony i te sektory gospodarki, których konkurencyjność jest oparta właśnie na tworzeniu i wykorzystywaniu nowej wiedzy – na twórczym zastosowaniu dotychczasowych rozwiązań, na tworzeniu „nowych jakości", nieznanej dotąd na odnośnym rynku „wartości dodanej", często o charakterze niematerialnym, czy wręcz symbolicznym.

„Współcześnie zdolność konkurencyjną kraju, jak i przedsiębiorstwa tworzą: wiedza, umiejętności, know how, technologie, struktury organizacyjne, a więc czynniki zasadniczo niematerialne (soft)"[Bossak, Bieńkowski 2004].

KONKURENCYJNOŚĆ OBSZARÓW WIEJSKICH

Proces rozwoju obszarów wiejskich jest wypadkową wielu czynników, w szczególności czynników związanych z: ludnością i dziedzictwem kulturowym, przedsiębiorczością i atrakcyjnością inwestycyjną, zasobami naturalnymi i środowiskiem, rolnictwem i gospodarką żywnościową, szansami edukacyjnymi, jakością i dostępnością usług publicznych, dostępnością centrów rozwoju i głównych szlaków komunikacyjnych oraz dostępnością informacji i technik nowoczesnego komunikowania się (MRWiR 2007).

Konkurencyjność obszarów wiejskich w coraz większym stopniu zaczęła zależeć od przemian w infrastrukturze społecznej i technicznej, tworzenia nowych miejsc pracy i nowych struktur instytucjonalnych oraz utrzymania wysokiej jakości zasobów naturalnych wsi.

Można stwierdzić, że podstawą wysokiej konkurencyjności obszarów wiejskich są:

- nowoczesne i zdywersyfikowane struktury gospodarcze,
- rozwinięty sektor małych i średnich przedsiębiorstw,
- kooperacja gospodarki z nauką na rzecz poprawy jakości wytwarzanych produktów,
- zaawansowana infrastruktura techniczna (w tym komunikacyjna),
- skuteczny marketing produktów powstających na obszarach wiejskich.

Ponadto, do najważniejszych atutów obszarów wiejskich należą walory środowiskowe. Mając na uwadze rozwój wielofunkcyjny pamiętać należy o tym, że realizacja funkcji gospodarczych i osadnictwa wymaga uwzględnienia pojemności środowiska naturalnego. Konieczne jest też, na niektórych obszarach, przywracanie pewnych wartości środowiskowych oraz równowagi ekologicznej.

W dużym stopniu konkurencyjność obszarów wiejskich, jako miejsca lokowania inwestycji, prowadzenia działalności gospodarczej, rozwoju usług, zależy od ukierunkowania

instrumentów polityki rozwoju obszarów wiejskich.

W Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego (MRR, 2010) zdefiniowano cel: Konkurencyjność obszarów wiejskich, który ma być realizowany poprzez:

1. Tworzenie warunków dla integracji funkcjonalnej z miastami – włączenie obszarów wiejskich otaczających miasta w procesy rozwojowe,
2. Rozwijanie potencjału rozwojowego i absorpcyjnego obszarów wiejskich,
3. Zwiększanie mobilności zawodowej i przestrzennej,
4. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego,
5. Rozwój miast powiatowych – lokalnych ośrodków rozwoju,
6. Tworzenie warunków do zwiększania inwestycji pozarolniczych,
7. Rozwój lokalny dla poprawy jakości życia, atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej.

Należy podkreślić, że kluczowym czynnikiem konkurowania jest zdecydowanie zdolność do wprowadzania innowacji.

INNOWACYJNOŚĆ

Rozwój innowacji w gospodarce regionalnej stanowi obecnie jedno z głównych wyzwań podejmowanych przez polskie regiony. Natura innowacji jest jednak trudno uchwytna. W teorii ekonomii istnieje bardzo wiele definicji innowacji. Działalność innowacyjna została opisana przez ustawodawcę jako związaną z przygotowaniem i uruchomieniem wytwarzania nowych lub udoskonalonych materiałów, wyrobów, urządzeń, usług, procesów lub metod, przeznaczonych do wprowadzenia na rynek albo do innego wykorzystania w praktyce (ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej, Dz.U. 2005 Nr 179, poz. 144.)

Encyklopedia zarządzania (Penc J. 2008) określa innowacyjność jako skłonność do odchodzenia od sprawdzonych sposobów działania na rzecz tworzenia i wprowadzania nowości, poszukiwania nowych pomysłów i rozwiązań oraz szybkiego ich wprowadzania do praktyki.

Z kolei metodologia Głównego Urzędu Statystycznego przedstawia innowację jako „wdrożenie nowego lub istotnie ulepszonego produktu (wyrobu lub usługi) lub procesu, nowej metody organizacyjnej lub nowej metody marketingowej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy lub stosunkach z otoczeniem" [Nauka i technika…, 2010, s. 140]. Z kolei działalność innowacyjna to całokształt działań o charakterze naukowo-technicznym, organizacyjnym, finansowym i komercyjnym, które faktycznie prowadzą lub mają w zamierzeniu prowadzić do wprowadzenia innowacji [Rocznik statystyczny…, 2010, s. 457–458].

Najbardziej kompleksową i praktyczną definicję innowacji przedstawia podręcznik metodologiczny Oslo Manual, który wprowadza cztery podstawowe typy innowacji: produktową, procesową, organizacyjną i marketingową (Podręcznik Oslo-Wyd.Trzecie) – i taki sposób definiowania przyjmuje się w ramach niniejszego projektu. W tabeli nr 2 została przedstawiona każda z czterech rodzajów innowacji.

Tabela 2. Innowacje według podręcznika „Oslo Manual".
Table 2. Innovations according to „Oslo Manual".

TYP INNOWACJI	OPIS INNOWACJI
INNOWACJA PRODUKTOWA	Wprowadzenie wyrobu lub usługi, które są nowe lub znacząco udoskonalone w zakresie swych cech lub zastosowań. Zalicza się tu znaczące udoskonalenia pod względem specyfikacji technicznych, komponentów i materiałów, wbudowanego oprogramowania, łatwości obsługi lub innych cech funkcjonalnych.
INNOWACJA PROCESOWA	Wdrożenie nowej lub znacząco udoskonalonej metody produkcji lub dostawy. Do tej kategorii zalicza się znaczące zmiany w zakresie technologii urządzeń oraz/lub oprogramowania. Innowacje w obrębie procesów mogą mieć za cel obniżenie kosztów jednostkowych produkcji lub dostawy, podniesienie jakości, produkcję bądź dostarczanie nowych lub znacząco udoskonalonych produktów. Przykładem nowych metod produkcji jest wdrożenie nowych urządzeń automatyzujących proces produkcyjny w ramach linii produkcyjnej czy wdrożenie wspomagania komputerowego na potrzeby opracowania i rozwoju produktów.
INNOWACJA ORGANIZACYJNA	Wdrożenie nowej metody organizacyjnej w przyjętych przez firmę zasadach działania, w organizacji miejsca pracy lub w stosunkach z otoczeniem. Celem innowacji organizacyjnych może być osiągnięcie lepszych wyników poprzez redukcję kosztów administracyjnych lub kosztów transakcyjnych, podniesienie poziomu zadowolenia z pracy (a tym samym wydajności pracy), uzyskanie dostępu do aktywów niebędących przedmiotem wymiany handlowej (takich jak nieskodyfikowana wiedza zewnętrzna czy obniżenie kosztów dostaw).
INNOWACJA MARKETINGOWA	Wdrożenie nowej metody marketingowej wiążącej się ze znacznymi zmianami w projekcie/konstrukcji produktu lub w opakowaniu, dystrybucji, promocji lub strategii cenowej. Cechą wyróżniającą innowacje marketingowe wśród innych zmian w zakresie instrumentarium marketingowego firmy jest to, że polegają one na wdrożeniu metody marketingowej niestosowanej dotychczas przez daną firmę. Musi być ona elementem nowej koncepcji lub strategii marketingowej stanowiącej znaczące odejście od metod marketingowych stosowanych dotychczas.

Źródło: Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji. Wyd. Trzecie, www.nauka.gov.pl.

W ramach gospodarki opartej na wiedzy, powszechnie uznaje się, że innowacje posiadają kluczowe znaczenie dla budowania wzrostu gospodarczego oraz konkurencyjności gospodarek. Wzrastające znaczenie innowacji we współczesnych procesach rozwoju jest dostrzegane i wspierane przez UE w ramach prowadzonej na szczeblu wspólnotowym polityki w zakresie innowacji (Innovation Policy). Oparcie rozwoju gospodarczego na innowacjach i działalności innowacyjnej wydaje się szczególnie uzasadnione w warunkach współczesnych wyzwań o charakterze globalnym, tj. recesji wywołanej kryzysem finansowym, niekorzystnych procesów demograficznych, zmian klimatycznych czy zmian w sektorze energetycznym. Wniosek ten potwierdza ostatnie sprawozdanie Komisji Europejskiej w sprawie postępów w dziedzinie spójności gospodarczej i społecznej. Komisja akcentuje w nim rolę innowacji i kreatywności, jako tych czynników rozwoju, które mogą pomóc UE szybciej i bardziej zdecydowanie wydobyć się z kryzysu gospodarczego [Szóste sprawozdanie…, 2009, s. 3]. Dlatego też innowacje legły u podstaw budowy tzw. europejskiego planu naprawy gospodarczej, którego celem są inwestycje wzmacniające długoterminową konkurencyjność gospodarek UE [por. Europejski plan…, 2008]. W tym celu w okresie 2007–2013 na innowacje Wspólnota przeznacza sumę 85 mld euro. Kwota ta jest dostępna w ramach różnych instrumentów finansowania działalności innowacyjnej i badawczo-rozwojowej. Jednym z nich jest Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji (CIP – Competitiveness and innovation framework programme 2007–2013).

Reasumując, rola innowacji i działalności innowacyjnej we współczesnych procesach rozwoju wydaje się być kluczowa. Jak wskazuje strategia „Europa 2020" – tylko oparcie rozwoju gospodarki na wiedzy i innowacjach umożliwi tzw. rozwój inteligentny [Europa 2020…, 2010, s. 5]. Takiemu rozwojowi służyć będzie przedstawiony przez Komisję Europejską projekt „Unia innowacji", którego celem są działania na rzecz poprawy podstawowych warunków oraz dostępności do źródeł finansowania badań i innowacji, tak aby nowatorskie pomysły mogły przerodzić się w nowe produkty i usługi, a te z kolei przyczynić się do wzrostu gospodarczego i zwiększenia międzynarodowej konkurencyjności zarówno całej UE, jej krajów członkowskich, jak i poszczególnych regionów.

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Ewolucja koncepcji zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich związana jest ze zmianą sposobu myślenia o gospodarce środowisku i społeczeństwie w latach osiemdziesiątych XX wieku. Zmiana ta dotycząca wszystkich dziedzin życia, przejawiała się w rezygnacji z postawy wyłącznie konsumpcyjnej, cechującej się przede wszystkim dążeniem do możliwie najwyższego poziomu życia, i zwróceniem uwagi na osiąganie wysokiej jego jakości z uwzględnieniem dostępu do czystego środowiska przyrodniczego. Zmiana mentalności, która się dokonuje, jest związana ze wzrostem świadomości ekologicznej i zrozumieniem konieczności zahamowania postępującej degradacji przyrodniczej na świecie.

Impulsem do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich było dostrzeżenie niekorzystnych skutków jakie pociąga za sobą intensywna gospodarka rolna oparta głównie na wzrastającej chemizacji rolnictwa, powodującą w długiej perspektywie degradację kultury rolnej gleby. Ponadto procesy urbanizacyjne i zmiany cywilizacyjne intensyfikują proces wyludnienia wsi i postępującą pauperyzacje ludności wiejskiej.

Z pojęciem zrównoważony rozwój bardzo często kojarzone jest pojecie ekorozwoju wynikające z poglądów, że rozwój społeczno-ekonomiczny i ochrona środowiska muszą być realizowane łącznie.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich łącznie z koncepcja ekorozwoju nie ogranicza się jedynie do relacji człowiek – środowisko przyrodnicze. Zrównoważony rozwój przebiega harmonijnie we wszystkich obszarach działalności człowieka, jest idealnym modelem rozwoju, stanowiącym formę kompromisy godzącego współczesne potrzeby ekonomiczne, społeczne i ekologiczne z potrzebami przyszłych pokoleń [Zawilińska, 2010].

Zgodnie z tymi założeniami, zasady rozwoju zrównoważonego na obszarach wiejskich powinny być wprowadzone we wszystkich dziedzinach życia lokalnych społeczności.

W roku 2005 Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi opracowało dokument pt.Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013 z elementami prognozy do roku 2020. będący konsekwencją analizy sytuacji na obszarach wiejskich i w sektorze żywnościowym. Określono w tym dokumencie ukierunkowane cele działania jako kierunki aktywności wszystkich podmiotów

zaangażowanych w rozwój wsi począwszy od sektora samorządowego wszystkich szczebli, poprzez administrację państwowa do organizacji pozarządowych. Wspólny wysiłek tych wszystkich podmiotów wymaga specyficznego zarządzania przepływem wiedzy i informacji, a zatem jasno określonych celów działania. Przy określeniu celów i priorytetów uwzględniono również zakres działań realizowanych w ramach innych polityk krajowych i wspólnotowych, które swoim zasięgiem obejmują obszary wiejskie (instrumenty finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego).

Przyjęte w tym dokumencie kierunki rozwoju obszarów wiejskich są zgodne z priorytetami przekształceń przestrzennego zagospodarowania kraju określonymi w Koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju.

W Polsce, w latach 20013-2020, realizowany będzie model wielofunkcyjnego rozwoju wsi i wielofunkcyjnego rozwoju rolnictwa. Model ten współgra z realizowaną przez Wspólnotę polityką spójności społeczno-gospodarczej, której zasadniczym celem jest niwelowanie różnic rozwojowych między poszczególnymi regionami Unii Europejskiej, a więc również zmniejszanie zapóźnień obszarów peryferyjnych, w tym obszarów wiejskich, wobec tzw. centrów rozwoju.

Przepływ informacji i związany z nim proces zarządzania wiedzą oparty jest więc na koncepcji trzech głównych osi wiążących środowisko przyrodnicze, gospodarkę i warunki życia mieszkańców obszarów wiejskich. Osie te nakreślają trzy główne cele działania, których realizacja poprawi warunki życia mieszkańców, przyniesie wzrost gospodarczy z zachowanie wymogów czystego środowiska.

Cele te uszczegółowiono poprzez sformułowania w nich zasadniczych priorytetowych kierunków działania, a im z kolei przypisano konkretne zadania, których zrealizowanie zapewni oczekiwany, zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Tymi głównymi celami są; wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, poprawa konkurencyjności rolnictwa i wzmocnienie przetwórstwa rolno-spożywczego w kierunku poprawy jakości i bezpieczeństwa żywności. Tak więc koncepcja budowania konkurencyjności i innowacyjności obszarów wiejskich ukierunkowana jest na zarządzanie wiedzą i jej skuteczny przepływ między wszystkich kreatorów ustawicznego procesu rozwoju kapitału ludzkiego, społecznego i instytucjonalnego na obszarach wiejskich.

BIBLIOGRAFIA

Bossak J. W., Bieńkowski W. (2004). *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna kraju i przedsiębiorstw*. Warszawa: SGH.

Europa 2020. *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.* (2010). Bruksela: Komisja Europejska.

Gamble P. R., Blackwell J. (2001). Knowledge *Management. A State of the Art Guide*, Kogan Page. London.

*Globalisation and Competitiveness: Relevant Indicators (*1996). "STI Working Papers", no. 5, OECD, Paris, s. 20.

]Jagiełło E. M. (2008). *Strategiczne budowanie konkurencyjności gospodarki*. Warszawa: Poltext.

Kisiel R., Koszyk-Białobrzeska R. (2008). *Władze samorządowe jako podmiot budujący konkurencyjność regionu*. [in:] Samorząd terytorialny w Polsce – szanse rozwoju regionalnego i lokalnego w warunkach Unii Europejskiej. Warszawa: Szkoła Głowna Handlowa.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie (KSRR). (2010). Warszawa: MRR.

Maier R. (2002). *Knowledge Management Systems. Information and Communication Technologies for Knowledge Management*, Heidelberg: Springer-Verlag Berlin.

Markowski T. (1996). *Od konkurencyjności zasobów do konkurencyjności regionów.* Samorząd Terytorialny, nr 12: 8-17.

Mikuła B. (2011). *Istota zarządzania wiedzą w organizacji* [in:] Komunikacja w procesach zarządzania wiedzą, praca zbiorowa pod redakcją Potockiego A., Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie: Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego.

Mikuła B., Pietruszka A. (2001). *Zarządzanie wiedzą a sieci aliansów strategicznych*, [w:] Zarządzanie strategiczne. Stan i perspektywy rozwoju, praca zbiorowa pode red. Krupskiego R., Wałbrzych: Komitet Nauk Organizacji i Zarządzania Polskiej Akademii Nauk oraz Wałbrzyska Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości.

Ministerstwo Rozwoju Wsi i Rolnictwa (2009). *Zarys kierunków rozwoju obszarów wiejskich*. Warszawa.

Moskal S. (1993). *Zasoby ziemi i pracy a wyposażenie techniczne i wielkość produkcji w rodzinnych gospodarstwach rolnych.* Kraków: Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, nr 1-2.

Nauka i technika w Polsce w 2008 r. (2010). Warszawa: GUS.

Nonaka I, Takeuchi H. (2000). *Kreowanie wiedzy w organizacji.* Warszawa: Poltext.

Olczyk M. (2008): *Konkurencyjność podmiotów – ujęcie teoretyczne.* [w:] Daszkiewicz N. (red.) Konkurencyjność. Poziom makro, mezo i mikro *(ss.* 35-52). Warszawa: PWN.

Oslo Manual Rules for collecting and interpreting data concerning innovation. Third Edition, Available: www.nauka.gov.pl

Penc J. (2008). *Encyklopedia zarządzania*. Łódź.
Rocznik statystyczny województw 2009 (2010). Warszawa: GUS.
Rosner A. (1999). *Wiejskie obszary problemowe pod kątem widzenia rozwoju gospodarczego. Typologia wiejskich obszarów problemowych.* Warszawa: IRWiR PAN.
Szóste sprawozdanie w sprawie postępów w dziedzinie spójności gospodarczej i społecznej. Regiony kreatywne i innowacyjne. (2009). Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, KOM (2009) 295.
The act of 29th July 2005 on some forms of supporting innovative activity, Journal of Laws 2005 No.179, item 144.
Zarys kierunków rozwoju obszarów wiejskich (2009). Warszawa: MRiRW.
Zawilińska B., 2010. *Możliwości rozwoju turystyki w parkach krajobrazowych Karpat Polskich w świetle idei zrównoważonego rozwoju*, Monografie: Prace Doktorskie, nr 8, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków.

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki, przyznanych na podstawie decyzji
Nr DEC-2011/01/D/HS4/05909

Urszula Ziemiańczyk, Anna Krakowiak-Bal
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Instytut Inżynierii Rolniczej I Informatyki

Bogusz Mikuła, Andrzej Woźniak
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Katedra Zachowań Organizacyjnych